

Professor de la Facultat de Dret d'ESADE

Jaume Giné

Aniversaris, silencis i ferides no cicatritzades

El 2010 s'han commemorat diversos aniversaris històrics. En podem destacar el 70è aniversari de les matances de Katyn, el 65è aniversari del bombardeig atòmic d'Hiroshima i Nagasaki i de la fi de la Guerra del Pacífic, i el 60è aniversari de l'inici de la Guerra de Corea. Les guerres s'acaben, però poques vegades s'assoleix una pau plena entre els pobles. Els vencedors imposen el silenci i les seves veritats als vençuts, acusats de ser els causants directes i indirectes de totes les barbàries. És evident que els vencedors neguen o silencien els seus crims, comesos sobre les poblacions civils indefenses. La pau només s'assoleix quan les parts es reconcilien i accepten les seves responsabilitats pels errors i horrors esdevinguts abans, durant i, fins i tot, després dels conflictes. Cal fer sortir a la llum «les veritats oficials» i explicar simplement «la veritat». Saber demanar perdó no humilia, sinó que engrandeix qui ho fa. És l'única manera que les ferides, en molts casos molt profundes, s'acabin cicatritzant. El perdó no esborra el passat, però pot ajudar a evitar que es repeteixin noves barbàries en el futur.

Aquest any 2010 s'han commemorat diversos aniversaris històrics. En podem destacar el 65è aniversari de la fi de la Guerra del Pacífic, ja que la capitulació japonesa del 1945 va significar l'acabament de la Segona Guerra Mundial, iniciada el 1939 amb la invasió de Polònia i el seu repartiment, pactat per Hitler i Stalin. Però la fi del conflicte no va suposar una pau definitiva a Àsia i a Europa; va començar la Guerra Freda i, durant les dècades següents, a l'Àsia oriental van esclatar altres conflictes armats

més localitzats, com ara els de Corea (1950-1953) i el Vietnam (1964-1975). Tampoc Europa no es va lliurar de la divisió entre dos blocs ideològics antagònics i, una vegada caigut el mur de Berlín, vam ser testimonis d'un vergonyós i dolorós conflicte a l'antiga Iugoslàvia.

Els vencedors sempre imposen el silenci i les seves veritats als vençuts, acusats de ser els causants directes i indirectes de totes les barbàries, i és evident que també neguen o silencien els seus crims, comesos durant les hostilitats sobre les poblacions civils indefenses. Les guerres s'acaben, però poques vegades s'assoleix una pau plena entre els pobles. La pau només s'assoleix quan les parts accepten les seves responsabilitats pels errors i horrors esdevinguts abans, durant i, fins i tot, després dels conflictes i, així, es reconcilien. *Cal fer sortir a la llum «les veritats oficials» i explicar simplement «la veritat».* Només així les ferides, en molts casos molt profundes, s'acabaran cicatritzant.

Els vencedors sempre imposen el silenci i les seves veritats als vençuts.

Altres efemèrides que s'han celebrat aquest any són: el 70è aniversari de les matances de Katyn, el 65è aniversari del bombardeig atòmic d'Hiroshima i Nagasaki, el 60è aniversari de l'inici de la Guerra de Corea, el 35è aniversari de la fi de la Guerra del Vietnam, el centenari de l'annexió de Corea pel Japó i el 15è aniversari de la fi del conflicte de l'antiga Iugoslàvia, però també els quinze anys de la matança de Srebrenica, etc.

Són molts aniversaris d'esdeveniments que van deixar ferides encara no cicatritzades. En canvi, d'altres, com el 20è aniversari de la unificació alemanya, poden commemorar-se des d'una perspectiva positiva. Alemanya va cometre grans errors en la primera meitat del segle xx, entre ells el genocidi de milions de jueus a tot Europa, però, a diferència d'altres països, vencedors o vençuts en les guerres, ha tingut el coratge de demanar perdó i s'ha reconciliat amb les seves víctimes, entre elles Polònia. *Saber demanar perdó no humilia, sinó que engrandeix qui ho fa. Alemanya ho ha fet, i avui és un gran país i un dels motors de la Unió Europea.*

1. Katyn: la matança de l'elit polonesa

L'estiu del 1977 vaig viatjar per primera vegada a l'URSS. En el meu trajecte des de Varsòvia fins a Moscou vaig fer una parada a Katyn, a uns quatre-cents quilòmetres de Moscou i a prop d'Smolensk. Katyn acollia un es-

glaiador monument que recordava l'assassinat dels 21.857 polonesos, militars i civils, que havien estat internats el setembre del 1939 en els camps soviètics de Kozelsk, Starobelsk i Ostashkov. Representaven una part significativa de l'elit polonesa i van rebre, un per un, un fred i encerrat tir al clatell; posteriorment van ser enterrats en fosses comunes a Katyn, Khàrkov i Kalinin (1).

A Katyn, els guies russos em van explicar la versió oficial soviètica que atribuïa la matança als nazis que van envair l'URSS el 22 de juny de 1941, quan, en canvi, el 1977 ja se sabia que la veritat era una altra. De fet, el 1943 un informe de la Creu Roja Internacional ja en denunciava l'autoria soviètica. Acabada la guerra el 1945, Polònia va caure en l'òrbita soviètica i les seves fronteres van ser mogudes cap a l'oest. Només el 1981, amb l'arribada de l'organització sindical Solidarność, liderada per Lech Walesa, el país va poder començar a desfer els nusos que el lligaven a Moscou. Fins aleshores hi havia hagut una gran ambigüitat i complicitat a Occident, especialment en una part de l'esquerra europea, que, cínicament, va preferir guardar silenci sobre els crims de l'etapa estalinista.

Van haver de passar quatre dècades i esdevenir-se la caiguda de l'URSS perquè, el 1990, el president rus Mikhail Gorbaxov donés al seu homòleg polonès, Wojciech Jaruzelski, uns primers documents i s'obrí una investigació oficial russa per aclarir el que va succeir a Katyn. El 2004 la Fiscalia russa, sota la presidència aleshores de Vladimir Putin, va concloure el cas. Alguns documents ja havien estat desclassificats pel president Boris Jeltsin i publicats a Polònia i Rússia durant els anys noranta per alguns historiadors. Els documents suficients com per confirmar que la matança es va produir per una ordre del 5 de març de 1940 rubricada per Stalin i executada en els mesos d'abril i maig per la NKVD –la policia secreta del règim–, abans de la invasió alemanya. El 28 d'abril de 2010 es van penjar a Internet alguns documents de l'Arxiu Estatal de Rússia. L'ordre donada pel president Dmitri Medvedev feia referència a la publicació dels documents autèntics de la carpeta número 1 del Politburó del PCUS sobre «el problema de Katyn» (2). Malgrat tot, la major part dels documents segueixen classificats com a secret d'estat.

Polònia ha demanat incessantment a Rússia que es desclassifiquin tots

Són molts aniversaris d'esdeveniments que van deixar ferides encara no cicatritzades.

els documents. Medvedev no nega aquesta possibilitat, però sap que això podria provocar una reclamació internacional de Polònia contra Rússia. Varsòvia considera que Katyn és molt més que «un problema». El 2005 el Parlament polonès va exigir que es classifiqués la matança com un acte de genocidi, delictes que no prescriu jurídicament. Les famílies de les víctimes no han parat de demandar Moscou, fins i tot davant del Tribunal Europeu de Drets Humans d'Estrasburg. Més que no pas unes indemnitzacions econòmiques, demanen una reparació moral, que consisteix a desvetllar, després de tres dècades de mentides i silencis, tota la veritat (3). El poble polonès anhela conèixer-la, però també el poble rus l'hauria de conèixer. Ara Moscou estén ponts cap a la reconciliació. El 2 d'abril el canal de la televisió nacional russa Kultura va emetre la pel·lícula *Katyn*, del director Andrzej Wajda, de 84 anys, el pare del qual fou una de les víctimes dels afusellaments de la NKVD, i el diumenge 11 d'abril es va tornar a emetre en una altra cadena en horari de màxima audiència. La pel·lícula és un testimoni esgarriat del que va succeir.

Setanta anys després, el 10 d'abril de 2010, un avió Tupolev en què viatjaven el president polonès Lech Kaczyński, la seva esposa, el cap de l'Exèrcit i el governador del Banc Central, entre altres dignataris, s'estavellà als boscos d'Smolensk. Les noranta-sis víctimes de l'avió presidencial es dirigien precisament a Katyn per commemorar el 70è aniversari d'aquell crim. Una altra gran ironia de la història: *els boscos que foren testimonis de la matança de l'elit polonesa el 1940 tornaren a ser-ho el 2010 de la tràgica mort dels representants de les més altes institucions poloneses* (4). No obstant això, aquesta última tragèdia ha apropat els dos països cap a la reconciliació. La presència del primer ministre Vladimir Putin al costat del seu homòleg polonès Donald Tusk el 7 d'abril a Katyn, en una emotiva cerimònia en record de les víctimes, va ser un gest ben valorat pels polonesos; el president rus, però, no va demanar disculpes.

També és necessari que Polònia, que ja s'ha reconciliat amb Alemanya, ho faci ara amb Rússia. Però no és tan fàcil. Un any abans, l'1 de setembre de 2009, es va commemorar a Gdańsk el 70è aniversari de l'inici de la Segona Guerra Mundial. Putin va reobrir les ferides d'Europa en intentar excusar el seu país dels orígens del conflicte, tot causant indignació a Polònia.

Polònia ha demanat incessantment a Rússia que es desclassifiquin tots els documents.

Moscou hauria d'haver condemnat sense reserves els crims de l'estalinisme. Finalment el Parlament rus va aprovar el 26 de novembre passat una declaració que va reconèixer la responsabilitat de Stalin i va demanar perdó a Polònia. El 6 de desembre, Dmitri Medvenev a aterrar a Varsovia per reunir-se amb el seu homòleg Bronislaw Komorowski. El líder rus va entrar la meitat de les actes de Katyn i va condecorar el cineasta polonès Andrzej Wadja. Una passa molt important cap a la plena reconciliació.

2. El 6 i el 9 d'agost de 1945: dos dies iniciadors de l'era nuclear

El juliol del 2002 vaig visitar Hiroshima. Esgarrifava pensar, mentre caminava pel Parc Memorial de la Pau, el que va esdevenir als seus habitants aquell tranquil matí del 6 d'agost de 1945. En el monument que recorda les víctimes hi ha una flama que únicament s'apagarà el dia que es destrueixi l'última arma nuclear. El 1993 havia visitat a Los Álamos, a Nou Mèxic (EUA), el laboratori on es fabricà la primera bomba atòmica, llançada a Hiroshima pel B-29 batejat pels seus pilots com l'*Enola Gay*, que també vaig poder veure aquell mateix any a Washington. L'avió, que formà part d'una exposició organitzada en el museu aeroespacial del 1993 al 1995, avui s'exhibeix en un hangar de l'aeroport de Dulles, a Washington DC.

Aquell tràgic dia de l'any 1945, a les 8.15 hores, el B-29 nord-americà llançà des de 9.600 metres sobre Hiroshima la primera bomba atòmica, anomenada *Little Boy*, de quasi quatre tones de pes i tres metres de longitud. La bomba va explotar a 580 metres d'altura provocant una gran bola de foc que assolí una temperatura d'uns 3.000 o 4.000 graus centígrads. En uns segons va matar els qui es trobaven dins d'un radi d'un quilòmetre i va ferir els qui estaven dins dels tres quilòmetres i mig de radi. També va generar un vent huracanat de calor que arribà fins a una distància d'onze quilòmetres i una columna de foc com un enorme núvol en forma de bolet que s'enlairà fins a uns 9.000 metres d'altura. El copilot, Robert Lewis, exclamà: «Déu meu, què hem fet?». L'infern de foc i mort era dantesc. Yashito Matsushige, un fotògraf del diari local *The Chugoku Shimbun*, presencià els efectes directes i immediats de la bomba sobre la població: des de les onze del matí fins a les cinc de la tarda només va poder fer cinc fotografies. Hiroshima tenia aleshores 350.000 habitants; 75.000 van morir el primer dia, uns altres 70.000 abans d'acabar l'any i milers més han

mort fins avui després d'una vida marcada per un gran dolor físic i psíquic (5).

Tres dies després, el 9 d'agost, a les 11.02 hores del matí, un altre B-29, batejat *Bockscar*, llançà sobre Nagasaki una segona bomba atòmica, *Fat Man*, que explotà a uns 550 metres de terra. Aquesta va ser molt més potent que la primera. La ciutat tenia llavors uns 250.000 habitants; uns 75.000 van morir en uns segons i uns altres 65.000 en els anys posteriors. Nagasaki no era l'objectiu original; la bomba havia de llançar-se sobre Kokura. Els pilots, però, després de sobrevolar-la tres vegades sense albirar-la, coberta per una espessa nuvolositat, sí que varen veure entre els núvols Nagasaki. Van trobar un forat, van llançar la bomba i van girar cua ràpidament per retornar a la seva base de l'illa de Tinian (situada a l'arxipèlag de les Marianes, al Pacífic), a 2.700 quilòmetres de distància del Japó.

Es pot justificar el doble llançament? La polèmica persisteix. Hi ha historiadors que justifiquen el bombardeig atòmic perquè va provocar la rendició immediata del Japó i així s'evitava una llarga i cruenta invasió terrestre, amb el consegüent estalvi de milers de vides de militars i civils. Els EUA quantificaren en 250.000 les baixes militars previsibles si s'hagués envaït l'arxipèlag; la xifra estava basada en el preu pagat a Iwo Jima i Okinawa, en què es van provocar unes 100.000 baixes. Cal recordar que, després de celebrar-se la Conferència de Potsdam, Truman i Churchill van enviar el 26 de juliol de 1945 un ultimàtum al Japó exigint la rendició. Aquest va ser rebutjat tan sols dos dies després: Tòquio seguia dominada per una elit militar radical i fermament decidida a resistir fins a l'últim soldat.

Altres historiadors, però, afirmen que els llançaments no eren necessaris. La derrota japonesa era irreversible només en qüestió de setmanes o de pocs mesos. Washington era coneixedor de la poca capacitat operativa de l'exèrcit nipó per defensar-se amb la seva marina imperial aniquilada i l'escassa força aèria formada per pilots suïcides. El general Dwight Eisenhower, president dels EUA (1952-1960), va escriure en les seves memòries, encara que més tard ho rectificà, que *el Japó estava vençut i que el recurs de la bomba era innecessari. Hi havia altres opcions*. Una part del Govern japonès volia pactar una rendició que salvaguardés la imatge de l'emperador Hirohito –estava en joc la supervivència d'una monarquia mil·lenària–,

petició que el general MacArthur va pactar amb Hirohito una vegada acabat el conflicte.

Els més crítics consideren que *els EUA volien comprovar els efectes de la nova arma sobre objectius reals i demostrar a la Unió Soviètica la seva clara supremacia militar*. A partir de l'any 1942 es va desenvolupar, a Los Álamos, el programa secret Manhattan per fabricar la bomba. Només es va fer un únic assaig, i amb èxit, al desert d'Alamogordo, el 16 de juliol de 1945. Va ser tot molt ràpid. Els militars havien confeccionat, el maig del 1945, una primera llista de ciutats japoneses molt poblades que encara no havien estat bombardejades. Tasca gens fàcil. L'aviació havia castigat durament unes seixanta grans ciutats japoneses, excepte Kyoto. El juliol, la llista va quedar reduïda a quatre ciutats: Hiroshima, Kokura, Niigata i Nagasaki. El 25 de juliol Truman va signar l'ordre mentre assistia a la Conferència de Potsdam. Només disposaven de dues bombes i les van llançar.

I per què una segona bomba sobre Nagasaki? Eren de diferents tipus: d'urani la llançada a Hiroshima i de plutoni la de Nagasaki. Si els EUA només pretenien accelerar la fi de la guerra, hom es pot preguntar quins són els motius per llançar les bombes atòmiques sobre uns objectius tan densament poblats. Van provocar una matança de més de 200.000 civils. Per què no les van llançar sobre una àrea menys poblada? Amb una única bomba el missatge intimidador també hauria fet els seus efectes a Tòquio. Els defensors del doble llançament insisteixen que calia demostrar a l'intransigent comandament militar japonès que els EUA en tenien més d'una.

També van sorgir controvèrsies entre els científics. El físic Robert Oppenheimer, que va participar activament en el centre d'investigació de Los Álamos, va dimitir unes setmanes més tard per dedicar-se a la universitat. Després del llançament de les dues bombes sobre la població civil, va tenir els seus dubtes i, fins i tot, un sentiment de culpa. Les matances indiscriminades ja s'havien convertit en moneda corrent, també a Europa. En els últims mesos de la guerra es va procedir amb una inusitada brutalitat: les bombes incendiàries llançades el 13 de febrer de 1945 sobre la ciutat alemanya de Dresden van matar uns 35.000 civils; encara més mortífer va ser el cruel bombardeig que sofrí Tòquio la nit del 9 al 10 de març de 1945; i les successives onades d'avions nord-americans amb milers de

bombes incendiàries que van provocar uns 100.000 morts i més de 40.000 ferits. El bombardeig atòmic, però, va significar un salt enorme en les capacitats d'anihilació de la humanitat.

És una paradoxa que l'únic edifici que va quedar dempeus en l'epicentre de l'explosió d'Hiroshima fos el Museu de la Ciència i la Indústria. Es va deixar tal com va quedar després de l'explosió. Però alhora que els efectes de la bomba anaven provocant noves víctimes mentre passaven els dies, els tripulants de l'*Enola Gay* eren rebuts com a grans herois en una triomfal desfilada pels carrers de Nova York.

És una paradoxa que l'únic edifici que va quedar dempeus en l'epicentre de l'explosió d'Hiroshima fos el Museu de la Ciència i la Indústria.

El metge japonès Michihiko Hachiya va ser un testimoni directe i va relatar en el seu *Diario de Hiroshima* l'explosió i els seus efectes immediats i posteriors sobre les víctimes (6). D'altra banda, els militars nord-americans van censurar totalment o parcialment molts documents filmats o escrits sobre el bombardeig. Algunes filmacions, com les del realitzador de documentals per a l'exèrcit Daniel McGovern, es van guardar en secret durant anys per la seva extrema cruïsa. Només es van poder visionar a partir del 1970. També es va censurar una part de les cròniques de George Weller, el primer periodista americà que va entrar a Nagasaki, escrites entre el 6 i el 10 de setembre (7). D'altres es van ocultar i tal vegada es van perdre intencionadament per tal que no afectessin la continuïtat del programa atòmic dels EUA. Però passades les eufòries de la victòria militar, la premsa va començar a informar sobre el que va ocórrer a Hiroshima i Nagasaki. El *New York Times* va publicar, l'agost del 1946, un extens reportatge sobre Hiroshima, que va tenir un gran ressò en d'altres mitjans dels EUA, la Gran Bretanya i el Canadà. Es van començar a sentir les veus crítiques dels intel·lectuals i els científics. Sobretot les de les víctimes directes –els supervivents de l'horror–, malgrat que el seu eco quedà apagat, ja que en aquell moment s'entrava en l'etapa de la Guerra Freda. Fins i tot Robert Oppenheimer, dedicat a la docència universitària, va ser objecte de la temible caça de bruixes, altrament anomenada *maccarthisme*. Aquest, però, va ser rehabilitat el 1963 pel president Kennedy.

S'inicia l'era nuclear

Durant l'etapa de la Guerra Freda, els EUA i l'URSS, abans aliats, esmolaven ara els seus ganivets llargs per enfrontar-se. Moscou va declarar la guerra al Japó quan Tòquio ja era de genolls. Els soviets van entrar a Manxúria, a Corea, a les illes Kurils i a l'illa Sakhalin. Un gran botí amb ben poc esforç. Alguns estrategs van justificar els bombardeigs atòmics per la necessitat de provocar la fi de la guerra i frenar en sec el ràpid avançament soviètic pel front nord. Unes setmanes més i l'URSS, a més a més de Corea, també hauria començat a ocupar el nord de l'arxipèlag japonès. Però aquesta explicació militar no pot justificar la matança de les poblacions civils d'Hiroshima i Nagasaki.

Alguns estrategs van justificar els bombardeigs atòmics per la necessitat de provocar la fi de la guerra i frenar en sec el ràpid avançament soviètic pel front nord.

Es va iniciar una carrera d'armament entre les dues superpotències. A Potsdam, Truman va anunciar a Stalin que els EUA tenien una nova arma. El dictador rus es va comunicar amb Viatxeslav Molotov i van ordenar al físic Igor Kurchatov accelerar el desenvolupament del projecte atòmic soviètic. Així fou, i l'URSS va fer el seu primer assaig atòmic el 1949. Després es van sumar a la carrera la Gran Bretanya (1952), França (1960) i la Xina (1964). Es va constituir un grup de cinc potències nuclears, totes elles membres permanents del Consell de Seguretat de les Nacions Unides. La dissuasió nuclear va evitar una Tercera Guerra Mundial però no les guerres convencionals com la de Corea (1950-1953) i la del Vietnam (1964-1975).

La Guerra Freda va acabar amb la caiguda de l'URSS, però no amb la proliferació nuclear. Malgrat l'aprovació del Tractat de No-Proliferació d'Armes Nuclears (TNP) el 1968, avui hi ha quatre països nuclears més –Israel, l'Índia, el Pakistan i Corea del Nord– i d'altres, com ara l'Iran, esquiven les pressions i les sancions internacionals per aconseguir armament nuclear. Les relacions internacionals segueixen marcades per la tinença d'aquest armament i la voluntat d'aconseguir-lo, fins i tot per part d'alguns estats fallits. George Bush va justificar la seva intervenció militar a l'Iraq sobre la base d'una presumpta tinença d'armes de destrucció massiva per part de Saddam Hussein. I les amenaces nuclears creixen amb l'aparició de grups terroristes internacionals també ansiosos de fer-se amb aquestes armes.

El 5 de abril de 2009 Barack Obama va llançar a Praga una crida a favor d'«un món sense armes nuclears» i va arribar a acords parcials amb Rússia. Però el seu indiscutible idealisme topa amb la crua realitat dels interessos estratègics, econòmics i energètics de molts estats com la Xina i l'Índia. També troba oposició als mateixos EUA. El secretari general de les Nacions Unides va demanar a Hiroshima una entrada en vigor ràpida del Tractat de Prohibició Total dels Assaigs Nuclears (CTBT per les seves sigles en anglès de Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty), adoptat el 1966 però que encara no ha estat ratificat pels quaranta-quatre estats, entre ells els EUA i la Xina.

Hiroshima i Nagasaki seixanta-cinc anys després

Seixanta-cinc anys després, Hiroshima i Nagasaki són dues ciutats dinàmiques, transformades en epicentres del pacifisme mundial. Els dies 6 i 9 d'agost de 2010 la campana va tornar a sonar en els parcs memorials de la Pau d'ambdues ciutats, en mig d'un silenci reverencial, per recordar al món fins a on pot arribar la barbàrie humana i reiterar la crida a favor del desarmament per evitar un altre holocaust nuclear. Es va fer ofrena de milers de flors i es van alliberar centenars de coloms a favor de la pau. Al capvespre, els ciutadans van llançar milers de fanalets fets amb fulles de bambú o de paper al riu Ota, a Hiroshima, i al riu Urakami, a Nagasaki, per honorar la memòria de les ànimes dels finats durant i després dels dos bombardeigs.

Els millors testimonis són els *hibakusha*, o supervivents dels bombardeigs. Recorden, sobretot als joves, els efectes tràgics de les armes nuclears que van matar el dia de l'explosió i els anys següents fins a avui. Els sobrevivents van patir o van ser propensos al càncer, principalment de tiroides, així com a leucèmies i altres malalties de la pell i danys al sistema nerviós que van provocar un envelliment ràpid i una mort prematura. Durant anys van ser oblidats o discriminats i fins al 1957 no es van beneficiar de cap assistència social. Els *hibakusha* tenen ara una mitjana d'edat de vuitanta anys. Però també cal recordar els *hibaku nisei*, o descendents dels supervivents, la segona generació sotmesa a controls mèdics periòdics i que rep ajut econòmic en cas de patir malalties.

La commemoració del 2010 a Hiroshima, en què van assistir represen-

tacions oficials de setanta-quatre països, va tenir un relleu polític especial. Per primera vegada en seixanta-cinc anys va intervenir en l'acte un secretari general de les Nacions Unides. El sud-coreà Ban Ki-moon va visitar també Nagasaki i es va reunir amb les associacions dels *hibakusha*. Hi va assistir també per primera vegada l'ambaixador dels EUA al Japó, John Roos, que no va fer cap declaració oficial ni durant ni després de la cerimònia, ni tampoc no es va reunir amb els *hibakusha*; tan sols va emetre un simple comunicat oficial. La seva presència va causar alguna controvèrsia als EUA per part dels sectors conservadors, que recorden que fou el Japó el que va provocar la guerra, el 7 de desembre de 1941, en atacar per sorpresa Pearl Harbor. També hi van assistir els encarregats de negocis de les ambaixades de la Gran Bretanya i França. En canvi, la Xina no hi va enviar cap representació.

El primer ministre japonès Naoto Kan va recordar que «el Japó, l'única nació víctima de bombardeigs atòmics en temps de guerra, té la responsabilitat moral d'encapçalar la lluita per a la construcció d'un món sense armes nuclears». Però el record d'aquella guerra segueix incomodant. EUA és el país que va llançar les dues bombes atòmiques. El Japó vol tam-

Tant Tòquio com Seül necessiten el «paraigua nuclear» nord-americà davant la persistent amenaça nuclear de Corea del Nord.

bé oblidar les atrocitats comeses pel seu exèrcit durant la guerra a Àsia. Ambdós segueixen sent víctimes de les contradiccions internacionals. Barack Obama advoca pel desarmament nuclear en un context mundial tendent a la proliferació nuclear. I tant Tòquio com Seül necessiten el «paraigua nuclear» nord-americà davant la persistent amenaça nuclear de Corea del Nord.

Són les víctimes les que demanen que no s'enterrin en l'oblit les atrocitats causades durant les guerres. *L'oblit és l'avantsala de noves matances en el futur. El trauma segueix viu entre els japonesos.* El juliol del 2007, el ministre de Defensa japonès, Fumio Kyuma, va ser forçat a dimetir per haver afirmat que les bombes van ser un mal que va evitar que el Japó fos ocupat per l'URSS. La vigència de l'article 9 de la Constitució japonesa del 1946, de caràcter pacifista, és qüestionada pels sectors més conservadors i nacionalistes del país. El Japó té un ministeri de defensa des del desembre del 2006.

Problemes globals, responsabilitats globals

Malauradament, l'home no aprèn les lliçons de la història; les oblida aviat. Seixanta-cinc anys després hom encara es pot preguntar sobre les raons i les conseqüències del martiri de la població civil a Hiroshima i Nagasaki. Mentre no es redueixin fins a l'eliminació unes armes nuclears capaces de destruir la Terra diverses vegades, la humanitat seguirà vivint enmig d'una gran tensió nuclear. Les dues primeres bombes atòmiques tenien 15 i 20 kilotones. Avui un míssil balístic pot portar més d'un cap nuclear amb 170, 300 o, fins i tot, 335 kilotones, que equivalen a 20 bombes com la d'Hiroshima. A més, els míssils tenen un recorregut llarg i ràpid, fins i tot poden assolir els seus objectius en pocs minuts gràcies a les capacitats operatives dels submarins nuclears. Res a veure amb els B-29 que el 1945 van necessitar cinc hores per transportar les bombes des de l'illa de Tinian fins al Japó.

L'ambaixador dels EUA al Japó, John Roos, va manifestar que havia assistit a l'acte commemoratiu d'Hiroshima per «rendir un homenatge a totes les víctimes de la Segona Guerra Mundial». No va voler referir-se específicament a les víctimes directes de les dues bombes atòmiques. Els EUA haurien de disculpar-se per una acció tal vegada justificable per a un estratèg militar però no des del punt de vista humanitari. Theodore Van Kirk, l'únic supervivent militar viu que va participar en el llançament de la bomba sobre Hiroshima, va manifestar en un programa emès el 6 d'agost a Catalunya Ràdio, en el qual intervingué com a expert, que «ho tornaria a fer» si es repetissin les circumstàncies que es van donar aleshores. Els EUA mantenen la posició oficial que les dues bombes foren necessàries i que no han de demanar, per tant, disculpes a les víctimes. Esperem que Barack Obama ho faci.

El 6 d'agost de 1945, setze hores després del bombardeig d'Hiroshima, el president Truman va comunicar per ràdio al poble nord-americà que la bomba atòmica havia estat el resultat d'«aprofitar el poder essencial de l'univers, la força de la qual extrau el seu poder el sol». En aquell cas, la llum del sol es va transformar en mort per a la humanitat. És el gran fracàs de l'home: no saber aprofitar la força essencial de l'univers, no per matar, sinó per garantir la vida i la pau, donant respostes a les necessitats bàsiques de la humanitat.

Seixanta-cinc anys després es pot esperar que el llorejat Barack Obama converteixi les seves declaracions de principis en accions concretes a favor del desarmament nuclear mundial. Però els EUA ja no poden actuar de forma unilateral. El 2009 Obama va afirmar davant l'Assemblea General de les Nacions Unides que «un futur de pau i prosperitat només serà possible si totes les nacions reconeixen tenir drets però també obligacions». Va insistir en la necessitat d'obrir una nova etapa de cooperació internacional basada en el multilateralisme. Un món en què «cada estat assumeixi la seva part de responsabilitat per donar una resposta global als problemes globals», com ara el canvi climàtic o la lluita contra la proliferació nuclear (8). Les víctimes d'Hiroshima, Nagasaki i de totes les guerres no poden quedar en l'oblit.

3. El 65è aniversari del final de la Segona Guerra Mundial

Cap a un nou Japó

El 15 d'agost de 1945 l'emperador Hirohito es va dirigir per ràdio als seus súbdits i al món per anunciar la rendició incondicional del Japó, signada el 2 de setembre a bord del cuirassat *Missouri*. El país va ser ocupat, per primera vegada en la seva mil·lenària història, per una potència estrangera (9).

El general MacArthur, nomenat comandant en cap de les forces d'ocupació, va aterrar a Tòquio el 30 d'agost. Tenia al davant una tasca ingent. Un país arruïnat, amb les seves grans ciutats destruïdes, excepte Kyoto, i una població deprimida: 2 milions de soldats i 580.000 civils morts, més unes desenes de milers de ferits sense a penes assistència mèdica. A més a més, havia de repatriar més de 6 milions de soldats desmobilitzats en els fronts de guerra, i les empreses i el comerç estaven desactivats. Hi havia, a més, 13 milions d'aturats, molts sense les necessitats bàsiques cobertes. Era la crua imatge d'un imperi derrotat. Només va ser a partir del 1946 que la indústria va recobrar el 15% del seu nivell d'activitat anterior a la guerra.

El primer objectiu de MacArthur va ser fixar les bases d'una nova etapa política per establir un estat democràtic on es respectessin les llibertades públiques. Els aliats es van proposar castigar els responsables polítics i militars del conflicte per evitar, en el nou Japó, tota possible velleïtat mi-

litarista i autoritària. El Comandament Suprem Aliat va iniciar una purga dels oficials de l'exèrcit i la policia, de la classe política, dels quadres de l'Administració i de les empreses implicades en la guerra. Més de 220.000 persones foren immediatament depurades.

A Tòquio els EUA van empresonar 250 presumptes criminals de guerra, entre ells divuit generals, quatre exprimers ministres i sis alts diplomàtics, per ser jutjats per un tribunal militar internacional creat amb aquesta finalitat. El judici va començar el 3 de març de 1946 i va durar trenta mesos. El 28 de desembre de 1948 la sentència va condemnar a pena de mort set criminals de guerra de la categoria A, que van ser consegüentment executats, entre ells el general Hideki Tōjō, màxim comandament de l'exèrcit imperial i cap del Govern (1941-1945), i en va condemnar a cadena perpètua altres setze. La major part dels inculpats, però, no van ser jutjats, sinó progressivament alliberats.

La qüestió més delicada va ser decidir sobre la sort de l'emperador Hirohito i altres membres de la família reial que formaren part de la jerarquia militar. MacArthur, després de reunir-se amb Hirohito, va pensar que l'autoritat moral de l'emperador sobre el seu poble podia ser útil per portar a cap la transformació del país. Per aquest motiu, va decidir exonerar-lo de tota culpabilitat en el desenvolupament d'una política imperialista que va provocar milions de víctimes a Àsia. I amb ell també va quedar lliure la família reial. Va ser una decisió «política» arriscada però eficaç. L'emperador va assegurar una estabilitat política decisiva per fer possible els objectius i els interessos polítics dels EUA. La nova Constitució japonesa del 1946 va desposseir l'emperador de tot poder efectiu passant a ser «el símbol de l'Estat i de la unitat del poble» (article 1). Hirohito, que va accedir al tron l'any 1926, va continuar com un monarca constitucional fins que va morir l'any 1989. Va regnar, per tant, durant seixanta-tres anys i va ser succeït pel seu fill Akihito, el 125è emperador d'una antiquíssima dinastia. La monarquia continua sent un símbol essencial que assegura la continuïtat d'un país mil·lenari.

MacArthur va canviar la pell del Japó, però no la seva ànima. La nova Constitució, inspirada en el model nord-americà, va ser promulgada el 3 de novembre de 1946 i va entrar en vigor el 3 de maig de 1947. No va ser

La qüestió més delicada va ser decidir sobre la sort de l'emperador Hirohito.

ratificada directament pel poble sinó votada quasi per unanimitat per la dieta, un parlament constituent elegit l'abril del 1946. Es va establir un règim democràtic amb una monarquia parlamentària i es va consagrar el principi de la divisió de poders i l'imperi de la llei.

No obstant això, els EUA van modificar molt aviat la seva estratègia política al Japó (10). A partir del 1949 es van autoritzar de manera massiva les rehabilitacions d'aquells que havien estat anteriorment depurats i es van reincorporar gradualment a la nova administració milers de funcionaris, fins i tot diversos polítics que havien tingut responsabilitats d'alt nivell en l'etapa imperial, alguns dels quals exerciren de primers ministres i ministres dels primers governs del Partit Liberal Democràtic (PLD). Entre ells, Nobusuke Kishi, que, després de ser empresonat com a presumpte criminal de guerra de la categoria A, va participar en les tasques de la revisió constitucional, va ser nomenat primer ministre el 1956 i va promoure el tractat de seguretat entre el Japó i els EUA, firmat el maig del 1960. Cal recordar que dels setze primers ministres que va tenir el Japó durant els quaranta-dos anys següents al final de la guerra, catorze havien exercit activitats polítiques abans del 1945. La majoria dels líders polítics que van fundar el PLD, que ha governat el Japó quasi ininterrompudament des del febrer del 1955 fins a l'agost del 2009, van tenir una implicació activa en l'etapa imperial, i quatre dels cinc últims primers ministres (Junichiro Koizumi, Shinzo Abe, Taro Aso i Yukio Hatoyama) pertanyen a dinasties polítiques. Només l'actual primer ministre, Naoto Kan, no té aquesta vinculació dinàstica amb el passat.

MacArthur també va decidir eliminar l'estructura empresarial que havia donat suport a la guerra. Va confiscar els quatre grans conglomerats empresarials, o *zaibatsu* –Mitsui, Mitsubishi, Sumitomo i Yasuda–, i va promulgar una llei de la lliure competència (Antitrust Law) per impedir-ne la reconstrucció. Malgrat això, aquests mateixos quatre grups van ressorgir amb el nom de *keiretsu*. Tot el vell entramat capitalista de l'etapa imperial es va readaptar per facilitar una reconstrucció econòmica ràpida del país. Així, els sindicats també van evolucionar fins a un sindicalisme d'empresa. Avui els *keiretsu* segueixen liderant l'economia japonesa.

Els EUA necessitaven frenar el ràpid expansionisme comunista a l'Àsia oriental i van convertir el Japó en un nou baluard dels seus interessos es-

tratègics, polítics i econòmics en la regió. L'1 d'octubre de 1949 Mao Zedong va proclamar a Beijing la República Popular de la Xina. Això va comportar que els EUA frenessin la depuració dels anteriors quadres militars japonesos per facilitar la reconstrucció d'unes «forces d'auto-defensa» al Japó. La Guerra de Corea (1950-1953) va accelerar l'aliança política entre els EUA i el Japó. Ambdós països van signar, el 8 de setembre de 1951, el Tractat de Pau de San Francisco, que va restablir la plena sobirania japonesa amb la fi de l'ocupació militar nord-americana. Els EUA van reintegrar el Japó en el concert internacional, la societat japonesa es va modernitzar i el país es va desenvolupar ràpidament fins a convertir-se en la segona economia mundial.

Però, a diferència d'Alemanya, on sí que hi va haver una depuració de les responsabilitats del règim nazi, al Japó aquesta depuració no va tenir lloc a causa de les urgències estratègiques dels EUA en plena Guerra Freda (11). És aquí on resideix la causa dels problemes polítics que encara avui enrareixen les relacions polítiques entre el Japó i els seus veïns, principalment la Xina i Corea del Sud. Aquests dos països consideren que el Japó no va assumir plenament les seves responsabilitats, ni es va disculpar d'una manera plena i sincera per les seves actuacions durant la guerra. Les relacions diplomàtiques del Japó amb Corea del Sud i la Xina no es van restablir fins al 1965 i el 1972, respectivament.

Un fet significatiu: el 1978, els noms dels militars, criminals de guerra condemnats i ajusticiats després de la sentència del Tribunal Internacional van ser inscrits en el llibre de les ànimes, en el santuari sintoista de Yasukuni, a Tòquio. S'hi van sumar als noms dels quasi dos milions de soldats caiguts en combat al servei de l'emperador des dels inicis de l'època Meiji. Cada 15 d'agost se celebra en aquell santuari una cerimònia per honorar les ànimes dels morts a la qual assisteixen milers de ciutadans, així com alguns polítics japonesos. Un gran honor per als conservadors japonesos però una dura i inacceptable ofensa per als pobles xinès i coreà.

La injusta divisió de Corea el 1945

La rendició incondicional d'Hirohito va significar el final de l'ocupació de Corea, annexionada il·legalment i forçosament pel Japó el 1910, ara fa

La Guerra de Corea (1950-1953) va accelerar l'aliança política entre els EUA i el Japó.

cent anys (12). No obstant això, la fi de l'ocupació japonesa no va portar a la recuperació de la plena sobirania coreana, ja que el país va quedar ocupat per l'URSS i els EUA. Seixanta-cinc anys després encara perdura la divisió territorial «provisional» que això va provocar. Al final de la Guerra de Corea es va signar un acord d'armistici, però no un tractat definitiu de pau entre les dues Corees. La nació coreana segueix dividida en dos estats políticament i econòmicament antagònics.

Un cop derrotat l'Imperi japonès, els coreans varen creure que, després dels trenta-cinc anys d'ocupació i de repressió japonesa, el país recuperaria immediatament la independència. Durant vint-i-sis anys, un govern provisional a l'exili, constituït a Xangai i que tenia el suport del govern nacionalista xinès de Chiang Kai-shek, va representar els interessos coreans. A la Conferència del Cairo, en què participaren els EUA, la Gran Bretanya i la Xina, es va aprovar, l'1 de desembre de 1943, un comunicat proposat per Chiang Kai-shek que reconeixia el dret de Corea a recuperar la seva plena sobirania una vegada fos derrotat el Japó. El compromís va ser reafirmat a la Conferència de Potsdam del juliol del 1945, on també participà l'URSS. No obstant això, a la Conferència de Moscou, celebrada uns mesos després, els aliats decidiren que la independència coreana no seria immediata, sinó que Corea quedaria temporalment sota la tutela aliada. Temien que, després de la llarga etapa d'annexió japonesa (1910-1945), el país no tingués la capacitat suficient per assegurar la seva governabilitat per ell mateix. Aquesta decisió va provocar la ira dels resistents coreans, tant en l'exili com en l'interior.

Però el desenllaç de la guerra amb el Japó va condicionar el futur de Corea. Els EUA van demanar a l'URSS la seva participació per obrir un altre front militar al nord del Japó. Stalin, reticent en principi, va intervenir en l'últim moment, quan Tòquio ja estava vençut després del bombardeig atòmic d'Hiroshima i Nagasaki els dies 6 i 9 d'agost. Aquest últim dia, l'URSS va declarar formalment la guerra al Japó i l'exèrcit soviètic va creuar la frontera coreana per avançar sense resistència cap al sud. Els EUA no van tenir temps ni mitjans per frenar el ràpid avenç soviètic i MacArthur va proposar, i els russos ho van acceptar, establir «provisionalment» dues zones d'ocupació al nord i al sud del paral·lel 38°. Cada potència aliada, una vegada feta efectiva la rendició de les tropes nipones, es

responsabilitzaria d'assegurar l'ordre públic per evitar un buit de poder a Corea. Va ser una decisió unilateral, presa sense consultar el govern provisional coreà.

El 8 de setembre els EUA van desembarcar a Corea per assumir el control de la zona sud. El govern provisional de Corea va tornar el 23 de novembre de 1945 amb la intenció de recuperar les regnes del poder. També va tornar, del seu exili nord-americà, el president coreà Syngman Rhee. Al país hi regnava una gran confusió política. Els grups polítics es van multiplicar, així com les divisions entre les fraccions comunistes i anticomunistes. En el nord els soviètics van donar suport a la creació d'un Comitè Popular de Corea del Nord, liderat per Kim Il-sung, que va iniciar una implacable purga contra els grups opositors, provocant que, entre el 1945 i el 1947, més de 800.000 coreans emigressin cap a la zona sud.

El gener del 1946 va començar a funcionar la comissió conjunta EUA-URSS en un ambient de gran desconfiança. El paral·lel 38º va deixar de ser una simple delimitació provisional per convertir-se, en plena Guerra Freda, en una frontera ideològica. Davant la manca d'avançaments concrets, els EUA van elevar la qüestió a les Nacions Unides. A l'Assemblea General disposava d'una còmoda majoria de vots aliats, però no en el Consell de Seguretat, on l'URSS gaudia del dret a vet. Washington va proposar la celebració d'unes eleccions generals a tota la península sota la supervisió de les Nacions Unides. La proposta va ser acceptada per l'Assemblea General però, per contra, va ser vetada per Moscou en el Consell de Seguretat.

El procés constituent va seguir al sud del paral·lel 38º. El 10 de maig de 1948 es van celebrar, només al sud, les primeres eleccions de la història de Corea. El 31 de maig es va constituir una Assemblea Nacional, que el 12 de juliol va aprovar una Constitució que fou promulgada cinc dies després. El 20 de juliol l'Assemblea Nacional va escollir com a president del país Syngman Rhee. Finalment, el 15 d'agost de 1948 es va proclamar la República de Corea. Ja havien transcorregut cinc anys des de la fi de l'ocupació japonesa. La reacció en el nord no es va fer esperar i, sota els auspicis de l'URSS, el 9 de setembre de 1948 es va constituir la República Democràtica Popular de Corea, presidida per Kim Il-sung.

El 1949 els EUA i l'URSS van retirar les seves tropes estacionades a la

península coreana. Va ser, però, per poc temps, ja que el 25 de juny de 1950 va començar una cruenta guerra civil que martiritzà el país durant tres llargs anys. L'exèrcit nord-americà desembarcaria de nou a Corea per encapçalar, sota la bandera de les Nacions Unides, la lluita contra els invasors nord-coreans. Però en aquesta ocasió hi participà una altra potència, la República Popular de la Xina. Chiang Kai-shek ja havia fugit a l'illa de Formosa (ara anomenada Taiwan). A Beijing va ocupar el seu lloc Mao Zedong.

**La Guerra de Corea
va facilitar la ràpida
recuperació econòmica
del Japó.**

L'any 1945 els EUA van cometre un greu error en permetre a Stalin entrar a la península coreana. *La divisió de Corea va ser injusta. No se la va tractar com una nació il·legalment ocupada, sinó com una província més de l'Imperi japonès.* Vist des d'una perspectiva històrica, la sort de Corea va ser pitjor que la del Japó, el país agressor que va provocar la guerra del Pacífic. Una altra paradoxa: la Guerra de Corea va facilitar la ràpida recuperació econòmica del Japó, ja que l'arxipèlag va ser la base que va cobrir les necessitats de subministraments que els EUA i els seus aliats necessitaven en el conflicte coreà.

Seixanta-cinc anys després, Corea és l'últim reducte de la Guerra Freda i segueix dividida. Al nord roman imperant un règim estalinista que, amb les seves amenaces i ambicions nuclears, està provocant una perillosa tensió militar a l'Àsia oriental.

4. El centenari de l'annexió de Corea per l'Imperi japonès

El 29 d'agost de 2010 es va complir el centenari de l'annexió de Corea per l'Imperi japonès. El 10 d'agost el primer ministre Naoto Kan va demanar perdó en nom del poble japonès per l'enorme dany i sofriment causat per l'annexió i la colonització de la península coreana. Kan fou explícit: «És fàcil oblidar per a qui causa el dolor, mentre que aquells que el sofriren no poden oblidar fàcilment». En el missatge fet públic mitjançant una declaració oficial del Govern japonès, Kan va reconèixer «el sentiment de profund remordiment» i feia constar «la sincera petició de perdó pel tremend dany i sofriment provocats pel domini colonial» durant el qual «el poble de Corea fou privat de la seva nació i de la seva cultura, i el seu orgull ètnic fou profundament ferit». Corea recorda el 29 d'agost com el dia

de la humiliació nacional, una humiliació que encara no s'ha esborrat de la seva memòria històrica.

Naoto Kan també es va comprometre a retornar molt aviat una part del patrimoni cultural coreà del qual s'apropriaren els japonesos durant l'ocupació. Es va retornar una extraordinària col·lecció de 167 llibres sobre protocol reial coneguts com *Uigwe* i pertanyents a la dinastia Joseon, que va governar Corea des del 1392 fins que va ser derrocada pels japonesos el 1910. La col·lecció pertanyia a un temple budista i va ser sostreta el 1922 per l'aleshores governador general japonès a Seül. Ara es guarda a Tòquio i el 2007 es va incloure a la llista del patrimoni cultural mundial de la UNESCO.

El president sud-coreà Lee Myung-bak va agrair la declaració japonesa però va recordar que les paraules, encara que sinceres, cal acompanyar-les amb fets concrets. No és la primera vegada que el Japó demana oficialment disculpes. Ja ho va fer el primer ministre Tomiichi Murayama el 15 d'agost de 1995 amb motiu del 50è aniversari del final de la Segona Guerra Mundial. Aquelles disculpes es van dirigir a les nacions asiàtiques en general, però no específicament a un país. També el primer ministre Junichiro Koizumi va demanar disculpes el 2005 en complir-se el 60è aniversari d'aquella gran contesa bèl·lica. Després, però, va visitar diverses vegades el santuari de Yasukuni.

El 1965 Corea del Sud i el Japó van restablir les seves relacions diplomàtiques; tanmateix no van fer les paus. Ambdós països són cada vegada més interdependents econòmicament, però les relacions «polítiques» segueixen enraredes per diversos contenciosos. Seül va valorar positivament les disculpes de Kan; malgrat tot, les considera insuficients. S'espera que Tòquio reconegui que l'ocupació colonial, a més d'injusta, va anar en contra del dret internacional i que, per tant, declari la nul·litat del Tractat d'Annexió del 1910. El Govern japonès ha admès que l'annexió va ser injusta, però manté que, en el seu dia, aquell tractat era jurídicament vàlid.

Seül també espera compensacions econòmiques per a les víctimes, com ara les dones coreanes obligades a servir com a esclaves sexuals a les tropes japoneses, que al Japó anomenen «dones de confort», o els obrers traslladats a l'arxipèlag per fer treballs forçats a les empreses japoneses durant la guerra. Tòquio defèn que la qüestió de les compensacions es va resoldre en signar el tractat bàsic del 1965, que va restablir les relacions

bilaterals. També hi ha una disputa territorial sobre les illes Dokdo (Takehima per als japonesos), actualment sota el control sud-coreà, però la sobirania de les quals és reclamada pel Japó.

El poble coreà ha estat, durant la seva llarga història i especialment en l'últim segle, una víctima dels avatars històrics i les apetències i conflictes d'interessos del Japó, Rússia, la Xina, els EUA i altres potències europees al nord-est d'Àsia.

Durant l'annexió, el Japó va intentar acabar amb la identitat nacional i cultural de Corea. El 1945 Corea va tornar a ser ocupada i dividida pels que l'havien anat a alliberar de l'ocupació japonesa. Cal posar-se en el lloc d'un coreà: mentre el seu país seguia ocupat pels aliats, els EUA exoneren de tota culpa l'emperador Hirohito, reconvertit aleshores en un monarca constitucional que va regnar fins al 1989, i a Tòquio accedien als càrrecs de primers ministres o ministres alguns polítics japonesos que havien tingut altes responsabilitats en l'etapa imperial. Tot plegat explica per què les relacions bilaterals no es van restablir fins al 1965.

Seixanta-cinc anys després, Corea segueix dividida. A Corea del Nord encara impera un règim estalinista que, amb les seves amenaces i ambicions nuclears, està provocant perilloses tensions militars a l'Àsia oriental. En canvi, Corea del Sud és avui la catorzena economia mundial i la vuitena potència exportadora, i té algunes de les empreses multinacionals més competitives en els mercats mundials (13).

Corea del Sud i el Japó han de «fer les paus». No és fàcil que Tòquio respongui a totes les peticions de Seül. Hi ha altres consideracions polítiques i jurídiques esgrimides pel Japó que compliquen la solució dels contenciosos pendents. Correspon als polítics el deure d'aconseguir la reconciliació entre ambdós pobles, però per superar els recels que encara els separen es requereix sinceritat, confiança i voluntat política. La declaració de Naoto Kan és un gran pas en la història. Tanmateix, els dos països han d'aprofundir la cooperació en tots els àmbits per afrontar grans reptes polítics i econòmics a l'Àsia oriental i al món.

5. L'art de la reconciliació

La història de la humanitat ha viscut, segle rere segle, una successió de guerres amb els horrors que comporten. Acaben les guerres però, salvant

poques excepcions, la pau no s'installa a les ments i les consciències dels pobles. La Segona Guerra Mundial no va començar el 1939, sinó amb la signatura del Tractat de Versalles el 1919. Els vencedors van imposar unes reparacions humiliants a Alemanya. Els anys d'entreguerres van ser un fràgil parèntesi. Hitler va aprofitar les frustracions dels alemanys i va alimentar unes ànsies de revenja que esclataren l'1 de setembre de 1939 amb la invasió nazi de Polònia, pocs dies després de pactar-ne amb Stalin el repartiment.

Setanta anys després es va celebrar, a Gdańsk, l'acte commemoratiu del 70è aniversari d'aquella invasió, amb la participació de dirigents de vint estats. Aquesta celebració, que es va concebre per ennoblir la reconciliació europea, va fer patent que les ferides d'aquella guerra de russos i polonesos no estan encara tancades. Rússia va condemnar el Pacte Molotov-Ribbentrop, signat el 26 d'agost de 1939, qualificant-lo d'immoral. Però a Gdańsk Vladimir Putin no es va excusar davant de Polònia, sinó que va repartir les culpes en altres països i no va reconèixer les atrocitats comeses per Stalin a Polònia i a altres països que van culminar amb el canvi de les fronteres en el cor d'Europa a favor de Rússia. Fins i tot Alemanya va quedar dividida fins la caiguda del mur de Berlín el 1989. Ara, però, només Corea segueix dividida.

El problema de fons és que els orgulls nacionals segueixen dominant per sobre de «la veritat». No és només Rússia: tampoc els EUA no han demanat perdó per la barbàrie comesa a Hiroshima i Nagasaki. Ni el Japó ha fet plenament les paus amb Corea i la Xina per les agressions comeses per l'exèrcit japonès en els països veïns. Ni la Xina està reconsiderant la seva política repressiva al Tibet i Xinjiang, i la foto de Mao segueix presidint la plaça Tian'anmen, a uns centenars de metres d'allà on el juny del 1989 es va disparar contra uns estudiants que tan sols reclamaven l'exercici de les llibertats bàsiques en el seu país. Ni els països europeus s'han excusat per les seves polítiques colonialistes a Àsia i Àfrica, on van dibuixar les fronteres segons el seu caprici. Turquia segueix negant el genocidi perpetrat a Armènia entre el 1915 i el 1918. I la llista seria molt llarga.

Però hi ha un país que sí que sap demanar perdó: Alemanya. En l'acte commemoratiu de Gdańsk, Angela

Turquia segueix negant el genocidi perpetrat a Armènia entre el 1915 i el 1918.

Merkel, a diferència de Vladimir Putin, va tornar a excusar-se davant de Polònia i va reconèixer, un cop més, les responsabilitats del seu país durant la guerra. Alemanya es va reunificar i fins i tot va obrir els arxius de l'Stasi, el Ministeri de Seguretat Estatal de la RDA (14). Qualsevol ciutadà alemany pot consultar-los, cosa que demostra una transparència màxima. I no s'han produït actes violents o revenges de les presumptes víctimes contra els seus acusadors. Finalment, Angela Merkel va aprofitar el 20è aniversari de la reunificació alemanya per complir, el 3 d'octubre de 2010, amb l'últim pagament de les indemnitzacions estipulades en el Tractat de Versalles del 1919. Per a Berlín, les dues guerres, també la iniciada el 1914, han acabat (15).

La responsabilitat dels poders públics de cada estat és cabdal. Alguns governs, parlaments i tribunals consideren que es pot canviar la realitat o silenciar la veritat. Gosen fins i tot intentar manipular els fets històrics i negar les identitats nacionals i lingüístiques promulgant una llei o dictant una sentència judicial. Això mateix va succeir a França, on l'Assemblea Nacional es va proposar, el febrer del 2005, aprovar una llei especial amb una disposició que establia que els programes escolars havien de reconèixer «el paper positiu de la presència francesa» en l'etapa colonial; disposició que estava pensada, principalment, per amagar alguna actuació colonial a Algèria (16).

El perdó no esborra el passat, però pot ajudar a evitar que es repeteixin noves barbàries en el futur. Malauradament les atrocitats han continuat en la segona meitat del segle xx, com ara a Biafra i Ruanda. S'han repetit a Europa en el conflicte de l'antiga Iugoslàvia. I seguiran en el segle xxi si els estats no es comprometen sense reserves a favor de la defensa i la protecció efectiva dels drets humans recollits en la Declaració Universal del 1948 i en els dos pactes internacionals aprovats per les Nacions Unides el 1996. No obstant això, els estats tanquen els ulls en funció dels seus interessos estratègics, polítics i econòmics. Els EUA i la UE critiquen, amb raó, la situació dels drets humans a la Xina o a l'Iran, però callen o miren cap a un altre costat quan es tracta de l'Aràbia Saudita.

Reconèixer la veritat ajuda a demanar perdó. El perdó porta a la reconciliació. I aquesta és la condició necessària per retornar la pau entre les nacions.

Referències bibliogràfiques

- (1) GALINDO, Cristina. «La matanza de Katyn. Los 22.000 tiros en la nuca de Stalin». A: *El País*, 18 d'abril de 2010
- (2) ARXIU ESTATAL DE RÚSSIA. A: www.archives.ru i www.rusarchives.ru.
- (3) ARACZEWSKA, Katarzyna. «Katyn, ¿una cuestión no resuelta?». A: «Presencia» (IGADI), 10 d'abril de 2010. <http://www.igadi.org/index.html>.
- (4) KAUFFMANN, Sylvie. «Katyn: une obsession polonaise». A: *Le Monde*, 13 d'abril de 2010.
- (5) POCH, Rafael. «Testigos del juicio final». A: *La Vanguardia* («Magazine»), 31 de juliol de 2005.
- (6) HACHIYA, Michihiko. *Diario de Hiroshima*. Madrid, 2005.
- (7) «La Nagasaki censurada». *El País*, 21 d'octubre de 2007.
- (8) GINÉ DAVÍ, Jaume. «Barack Obama, la Xina i l'Índia». A: VIA, núm. 12, abril del 2010, p. 30-54.
- (9) BOUISSOU, Jean-Marie. *Le Japon contemporaine*. Fallard, 2007, p. 30-43.
- (10) PELLETIER, Philippe. *Le Japon : Géographie, géopolitique et géohistoire*. Éditions Sedes, 2007, p. 46-64.
- (11) GAUCHON, Pascal. *Les grandes puissances du XXIe siècle*. PUF, 2007, p. 251-252.
- (12) FABRE, André. *Histoire de la Corée*. París: Langues&Mondes, 2000, p. 311-334.
- (13) GINÉ DAVÍ, Jaume. *Corea del Sur: retos políticos, económicos y sociales tras las elecciones presidenciales de 2007*. Barcelona: Documentos CIDOB, núm. 20, 2008.
- (14) CONSTENLA, Tereixa. «“La vida de los otros”, en versión real». A: *El País*, 28 d'abril de 2010, p. 44.
- (15) MARIRRODRIGA, Jorge. «La I Guerra Mundial acaba hoy». A: *El País*, 3 d'octubre de 2010.
- (16) URÍA, Lluís. «Madre Francia». A: *La Vanguardia*, 18 d'octubre de 2005, p. 38.